

ΨΥΧΟΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΟΜΑΔΕΣ

Στέφανος Φ. Βασιλόπουλος

Πανεπιστήμιο Πατρών

Τμήμα Επιστημών της Εκπαίδευσης και Κοινωνικής Εργασίας

stephanosv@upatras.gr

IRVIN D. YALOM

ΜΕ ΤΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΤΟΥ MOLYN LESZCZ

ΘΕΩΡΙΑ
ΚΑΙ
ΠΡΑΞΗ
ΤΗΣ
ΟΜΑΔΙΚΗΣ
ΨΥΧΟΘΕΡΑΠΕΙΑΣ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΑΝΔΡΙΤΣΑΝΟΥ – ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΚΑΚΑΤΣΑΚΗ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΓΙΑΝΝΗΣ ΖΕΡΒΑΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΓΡΑ

ASSOCIATION FOR SPECIALISTS IN
GROUP WORK

WE ARE GROUP WORK EXPERTS

GET TO KNOW US

INTERACT WITH US

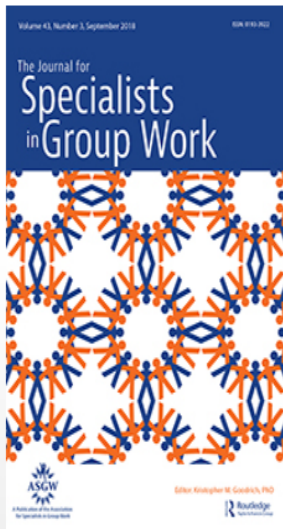
ASGW STORE

JOIN US

THE ASSOCIATION FOR SPECIALISTS IN GROUP WORK

We Are Group Work Experts

JOIN OUR GROUP

The Journal for Specialists in Group Work

Enter keywords, authors, DOI etc

This Journal

Advanced search

Ορισμός Ψ/Ε ομάδων

- Η Ένωση Ειδικών στην Ομαδική Εργασία διακρίνει 4 τύπους ομάδων:
 1. Οι ομάδες έργου
 2. Οι ομάδες ψυχοεκπαίδευσης/οδηγητικής
 3. Οι ομάδες συμβουλευτικής
 4. Οι ομάδες ψυχοθεραπείας (therapy groups)
- Ως **ψυχοεκπαιδευτικές** ορίζονται οι ομάδες που σκοπό έχουν να «... προαγάγουν την προσωπική και διαπροσωπική ωρίμανση/ανάπτυξη και **πρόληψη** μελλοντικών δυσκολιών μέσω της εφαρμογής ομαδικών εκπαιδευτικών, αναπτυξιακών και συστημικών στρατηγικών στο πλαίσιο της αλληλεπίδρασης στο **εδώ – και – τώρα**» (Association for Specialists in Group Work)

Επίπεδα παρέμβασης

- Τα προγράμματα παρέμβασης που εφαρμόζονται στο πλαίσιο των παρεχόμενων ψυχολογικών υπηρεσιών στο σχολείο διακρίνονται σε 3 επίπεδα:
 - 1) **Πρωτογενής** πρόληψη.
 - 2) **Δευτερογενής** πρόληψη.
 - 3) **Τριτογενής** παρέμβαση.

Επίπεδα παρέμβασης

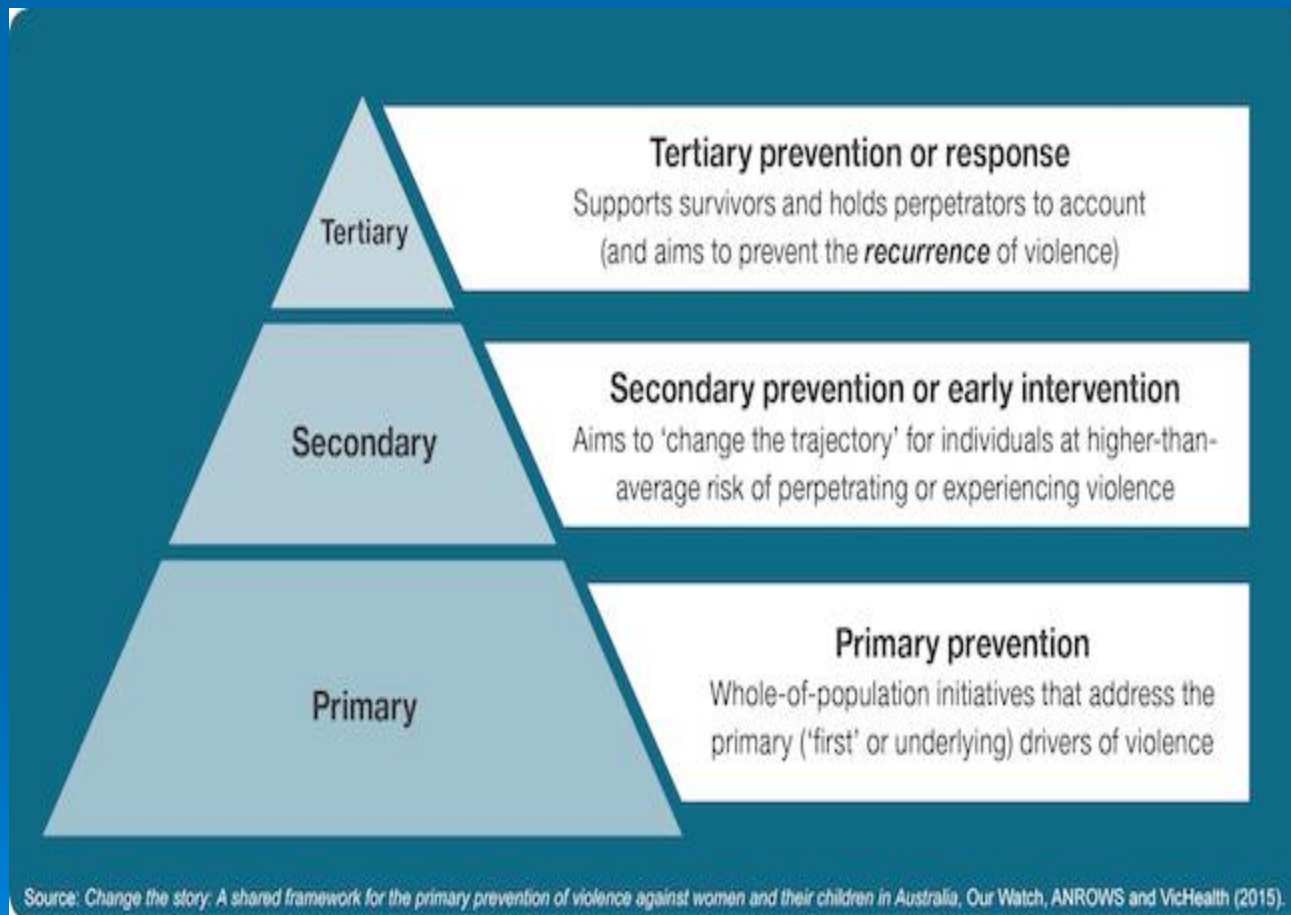

Figure 2 The relationship between primary prevention and other work to address violence against women

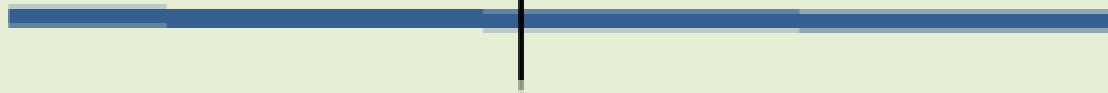
Σύγκριση των ψυχοεκπαιδευτικών ομάδων με τις ομάδες συμβουλευτικής/ψυχοθεραπείας

<i>Ψυχοεκπαιδευτικές ομάδες</i>	<i>Συμβουλευτικές / Ψυχοθεραπευτικές ομάδες</i>
Έμφαση στη διδασκαλία και τις διδακτικές δραστηριότητες.	Έμφαση στο βίωμα και τα συναισθήματα.
Χρήση οργανωμένων, δομημένων δραστηριοτήτων.	Περιορισμένη χρήση οργανωμένων, δομημένων δραστηριοτήτων.
Οι σκοποί συνήθως ορίζονται από τον συντονιστή.	Οι σκοποί συνήθως ορίζονται από τα μέλη της ομάδας.
Ο συντονιστής λειτουργεί ως δάσκαλος -διευκολυντής.	Ο συντονιστής παρεμβαίνει, προστατεύει, καθοδηγεί.
Εστιάζουν στην πρόληψη.	Εστιάζουν στην αυτογνωσία, θεραπευτική αντιμετώπιση.
Περιορισμένες απαιτήσεις ως προς την προ-επιλογή μελών.	Γίνεται επιλογή και προκαταρκτική ενημέρωση των μελών (πριν από την έναρξη της ομάδας).
Δεν υπάρχουν όρια ως προς τον αριθμό των μελών.	Υπάρχουν όρια ως προς τον αριθμό των μελών.
Η ομάδα μπορεί να είναι πολυμελής (π.χ. 50 μέλη).	Το μέγεθος της ομάδας δεν υπερβαίνει τα 5-10 μέλη.

Βραχεία Παρέμ. {Ψυχοεκπαι.}

Μέσον

Μακρά Παρέμ. {Ψυχοδυν.}

Βαθμός οργάνωσης της ομάδας βάσει των προσεγγίσεων της Συμβουλευτικής

Χαμηλή
οργάνωση (- -)

Μέτρια (- +)

Υψηλή
οργάνωση (+ +)

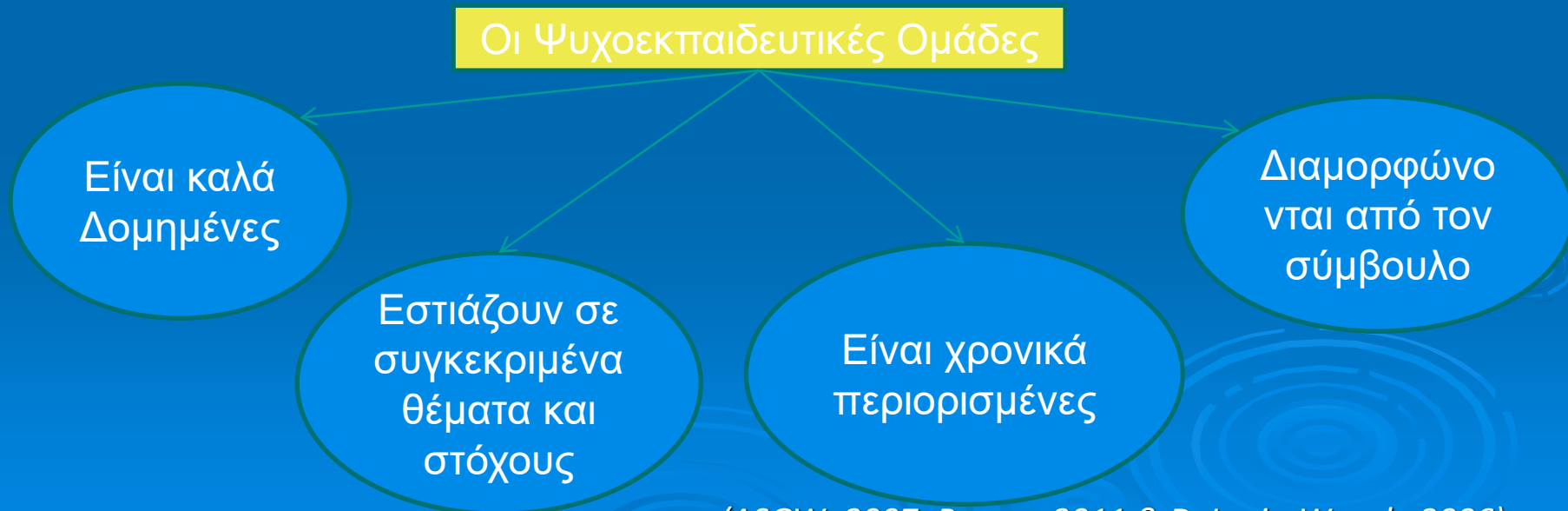
- Προσωποκεντρική
- Υπαρξιακή
- Αφηγηματική
- Φεμινιστική

- Alderian
- Gestalt

- Λογικοθυμική (REBT)
- Solution focused
- Θεραπεία πραγματικότητας
- Γνωσιακή
- Συμπεριφορική
- Διαλεκτική (DBT)

Ψυχοεκπαιδευτικές Ομάδες: Βασικά Χαρακτηριστικά

- Οι ψυχοεκπαιδευτικές ομάδες που λειτουργούν στα σχολεία διαμορφώνονται από ειδικούς συμβούλους,
- παρέχουν καθοδήγηση στους μαθητές με σκοπό την ανάπτυξη των ακαδημαϊκών και κοινωνικών τους δεξιοτήτων .

(ASGW, 2007, Brown, 2011 & DeLucia-Waack, 2006)

Ψυχοεκπαιδευτικές Ομάδες: Σημασία και οφέλη

- Οι ψυχοεκπαιδευτικές ομάδες στα σχολεία βοηθούν τους μαθητές να επιτύχουν σε ακαδημαϊκό επίπεδο, ενώ παράλληλα προωθούν την ολόπλευρη ανάπτυξή τους.
- Οι στόχοι των ψυχοεκπαιδευτικών ομάδων συνάδουν σε μεγάλο βαθμό με εκείνους του σχολείου, ενισχύοντας έτσι τις λειτουργίες του τελευταίου.
- Οι ψυχοεκπαιδευτικές ομάδες είναι ιδανικές για μεγάλο αριθμό μαθητών. Πιο συγκεκριμένα, η συμβουλευτική των μαθητών σε ατομικό επίπεδο είναι σημαντική, αλλά δεν είναι πάντα εφικτή όταν ο αριθμός των μαθητών που έχει αναλάβει ο σύμβουλος είναι μεγάλος.
- Ακόμη, οι σύμβουλοι έχουν την δυνατότητα να δημιουργήσουν ομάδες που αποτελούνται από γονείς για την καλύτερη καθοδήγησή τους πάνω στην εκπαίδευση των παιδιών και την λειτουργία του σχολείου.
- Οι ψυχοεκπαιδευτικές ομάδες είναι ιδιαίτερα χρήσιμες για την καθοδήγηση γλωσσικά και πολιτισμικά διαφοροποιημένων μαθητών.

(Bryan, 2005; Mitchell & Bryan, 2007)

Ψυχοεκπαιδευτικές Ομάδες: Σχεδιασμός

- Ο προσεκτικός σχεδιασμός των ψυχοεκπαιδευτικών ομάδων από τον σύμβουλο είναι ιδιαίτερα σημαντικός για την επίτευξη του σκοπού και των επιμέρους στόχων των ομάδων.
- Ο σύμβουλος οφείλει να διαμορφώσει μια συμβουλευτική πρόταση-σχέδιο που θα περιλαμβάνει:
 - Αξιολόγηση των αναγκών των μαθητών
 - Σκοπό της ομάδας και επιμέρους στόχους
 - Επιλογή των μελών της ομάδας
 - Μέγεθος της ομάδας
 - Διαδικασίες, δραστηριότητες και τεχνικές που θα αξιοποιηθούν
 - Συνοπτική παρουσίαση της κάθε συνάντησης χωριστά
 - Αξιολόγηση (έκβασης/διαδικασίας)
- Για τον σχεδιασμό των ομάδων είναι χρήσιμη η αξιοποίηση της σχετικής βιβλιογραφίας, καθώς και η συνεργασία των συμβούλων με το υπόλοιπο προσωπικό του σχολείου για την αποφυγή προβλημάτων και τον καθορισμό του χρόνου και του χώρου των συναντήσεων.

(Corey et al., 2013)

Κατηγορίες Ψ/Ε ομάδων

- Εκπαιδευτικές/Μαθησιακές ομάδες (*Educational/learning groups*)
- Ομάδες εκπαίδευσης δεξιοτήτων (*Skills training groups*)
- Ομάδες προσωπικής ανάπτυξης (*Personal development groups*)
- Ψυχοεκπαιδευτικές θεραπευτικές ομάδες και ομάδες υποστήριξης (*psychoeducational group therapy and support groups*)
- Ομάδες βοήθειας σε μεταβατικές περιόδους της ζωής (*Life-transitions groups*)
- Ομάδες οικοδόμησης και ενίσχυσης της ομαδικότητας (*Team building and training*)

Κλειστές vs. ανοιχτές ομάδες

- Ένα τυπικό μοντέλο ομαδικής εργασίας περιλαμβάνει:
 - ✓ σταθερότητα των μελών- **κλειστές** ομάδες
 - ✓ περιορισμένο χρόνο
 - ✓ θέματα προσανατολισμένα στην ομάδα
- Στις **ανοιχτές** ομάδες δεν υπάρχει καθορισμένη ημερομηνία τερματισμού του προγράμματος και η σύνθεση των μελών μεταβάλλεται διαρκώς.
- Το πλεονέκτημά τους είναι ότι τα παλαιότερα μέλη μεταδίδουν στα νέα μέλη τη γνώση και τις δεξιότητες που χρειάζονται μέσα στην ομάδα. Επίσης, νέα μέλη εισέρχονται καθ' όλη τη διάρκεια ενώ τα παλαιότερα μπορούν να αποχωρήσουν από την ομάδα οποιαδήποτε στιγμή.
- Οι ανοιχτές ομάδες απαιτούν καλύτερη δομή και ευελιξία.

Τι δείχνει η έρευνα

- Από τα μέχρι στιγμής ερευνητικά δεδομένα προκύπτει ότι οι ψυχοεκπαιδευτικές ομάδες είναι αποτελεσματικές, όταν χρησιμοποιούνται ως προληπτικό μέσο, ενώ έχουν περιορισμένη ισχύ, όταν χρησιμοποιούνται για να καταστείλουν ή να τροποποιήσουν ήδη ανεπτυγμένες δυσπροσάρμοστες συμπεριφορές στα μέλη (π.χ. επιθετικότητα).

Θεραπευτικοί παράγοντες κατά Yalom

- Ο Yalom (2006) πρότεινε 11 θεραπευτικούς παράγοντες, οι οποίοι συμβάλλουν στην αποτελεσματικότητα της ομαδικής θεραπείας:
 - ❑ *Ενστάλαξη ελπίδας*
 - ❑ *Καθολικότητα*
 - ❑ *Μετάδοση πληροφοριών*
 - ❑ *Αλtruισμός*
 - ❑ *Διορθωτική ανασύσταση της πρωτογενούς ομάδας (οικογένεια)*
 - ❑ *Ανάπτυξη τεχνικών κοινωνικοποίησης (socializing techniques)*

Θεραπευτικοί παράγοντες κατά Yalom

- ❑ Μιμητική συμπεριφορά
- ❑ Διαπροσωπική μάθηση
- ❑ Η συνοχή της ομάδας (*cohesiveness*)
- ❑ Κάθαρση
- ❑ Υπαρξιακοί παράγοντες
- Παράγοντες όπως η καθολικότητα, η μετάδοση πληροφοριών, ο αλτρουισμός, η ανάπτυξη τεχνικών κοινωνικοποίησης, η μιμητική συμπεριφορά, η διαπροσωπική μάθηση και η συνοχή συμβαδίζουν με τον τρόπο λειτουργίας και τους γενικούς σκοπούς των ψυχοεκπαιδευτικών ομάδων και για αυτό τους συναντάμε αρκετά συχνά στις ομάδες αυτές.

Περιορισμοί της Ψ/Ε ομάδας για παιδιά

- Η ψυχοεκπαιδευτική ομάδα αντενδείκνυται στις περιπτώσεις παιδιών που:
 - ❑ έχουν αδελφική ή στενή συγγενική σχέση μεταξύ τους
 - ❑ έχουν αυτοκτονικές ή ανθρωποκτονικές τάσεις
 - ❑ δεν μπορούν να ελέγξουν την παρορμητικότητά τους
 - ❑ δεν αργούν να επιδείξουν επιθετική συμπεριφορά, καταστρέφουν πράγματα ή τα χρησιμοποιούν ως όπλα και η συμπεριφορά τους κυμαίνεται ανάμεσα στην αδιαφορία και την περιφρόνηση
 - ❑ βρίσκονται σε διαφορετικό στάδιο ανάπτυξης
 - ❑ έχουν υποστεί σωματική ή σεξουαλική βία

Περιορισμοί της Ψ/Ε ομάδας για παιδιά

- ❑ βρίσκονται σε οξεία ή διαρκή κρίση
- ❑ έχουν υποστεί εγκεφαλική βλάβη ή εμφανίζουν ψυχωτική διαταραχή και είναι πιθανό να αποσταθεροποιηθούν ως αποτέλεσμα του άγχους που απορρέει από τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις μέσα στην ομάδα
- ❑ έχουν διαταραχή της γλωσσικής έκφρασης και δυσκολεύονται να εκφράσουν την απογοήτευσή τους παρά μόνο με επιθετικά ξεσπάσματα
- ❖ **Προσοχή!** Οι παραπάνω περιπτώσεις παιδιών με τα χαρακτηριστικά που μόλις περιγράφηκαν παραπάνω θα μπορούσαν να ωφεληθούν από μια ομάδα μόνο στην περίπτωση που είναι ειδικά σχεδιασμένη και προσαρμοσμένη στις συγκεκριμένες ανάγκες των παιδιών αυτών

Μια ομάδα για όλους!

Ψυχοεκπαιδευτικές Ομάδες: Σχεδιασμός

Όσον αφορά την κάθε συνάντηση/συνεδρία χωριστά, ένα σχέδιο μπορεί να περιλαμβάνει τα εξής:

- Σκοπό και στόχους
- Υλικά που θα χρησιμοποιηθούν
- Δραστηριότητες που μπορούν να υλοποιηθούν σε τέσσερα στάδια
 - Εισαγωγή
 - Υλοποίηση
 - Επεξεργασία
 - Κλείσιμο
- Μεθόδους αξιολόγησης
- Εργασίες για το σπίτι/ Ενδιάμεσες Δραστηριότητες

(DeLucia-Waack, 2006).

Μετατρέποντας τις ανάγκες σε πρόγραμμα σκοπών και στόχων

Name: _____

Place a check mark ✓ in the appropriate space below to indicate how well you handle each issue.

I need help with this:

	<i>Almost never</i>	<i>Some- times</i>	<i>Often</i>	<i>Almost always</i>	<i>Yes</i>	<i>No</i>
1. I am able to focus my thoughts when I need to.						
2. I have a good workout schedule.						
3. I have good time management skills.						
4. I can control my breathing when upset.						
5. I can control my level of stress.						
6. I have good organizational skills.						
7. My muscles are relaxed.						
8. I have good nutritional habits.						
9. I think positive thoughts about myself.						
10. I can readily identify stressors in my life.						

Σχήμα 1: Ανίχνευση αναγκών εστιασμένη στη διαχείριση του στρες

ΣΤΟΧΟΙ

Εγγείς (proximal)

Αφορούν τα άμεσα επιθυμητά αποτελέσματα, δηλαδή τους προκαθορισμένους στόχους (για παράδειγμα, η ανάπτυξη νέων δεξιοτήτων μελέτης ή η βελτίωση των διαπροσωπικών σχέσεων).

Απώτεροι (distal)

Αφορούν τα τελικά και απώτερα αποτελέσματα που θα προκύψουν λόγω της εκπλήρωσης των εγγείων στόχων (για παράδειγμα, η ανάπτυξη δεξιοτήτων μελέτης θα οδηγήσει σε καλύτερη βαθμολογική επίδοση).

○ Οι προκαθορισμένοι στόχοι κάθε συνάντησης ονομάζονται **εγγείς**, όμως για την συνολική αξιολόγηση της ομάδας θα πρέπει να ληφθούν υπόψη και οι **απώτεροι** στόχοι..

«Ανοιχτό» τεταρτημόριο
σκέψεις και συμπεριφορές
που είναι αντιληπτές από
το άτομο και από τους
άλλους

«Τυφλό» τεταρτημόριο
σκέψεις και συμπεριφορές
που δε γίνονται αντιληπτές
από το άτομο, που όμως
είναι αντιληπτές από τους
άλλους

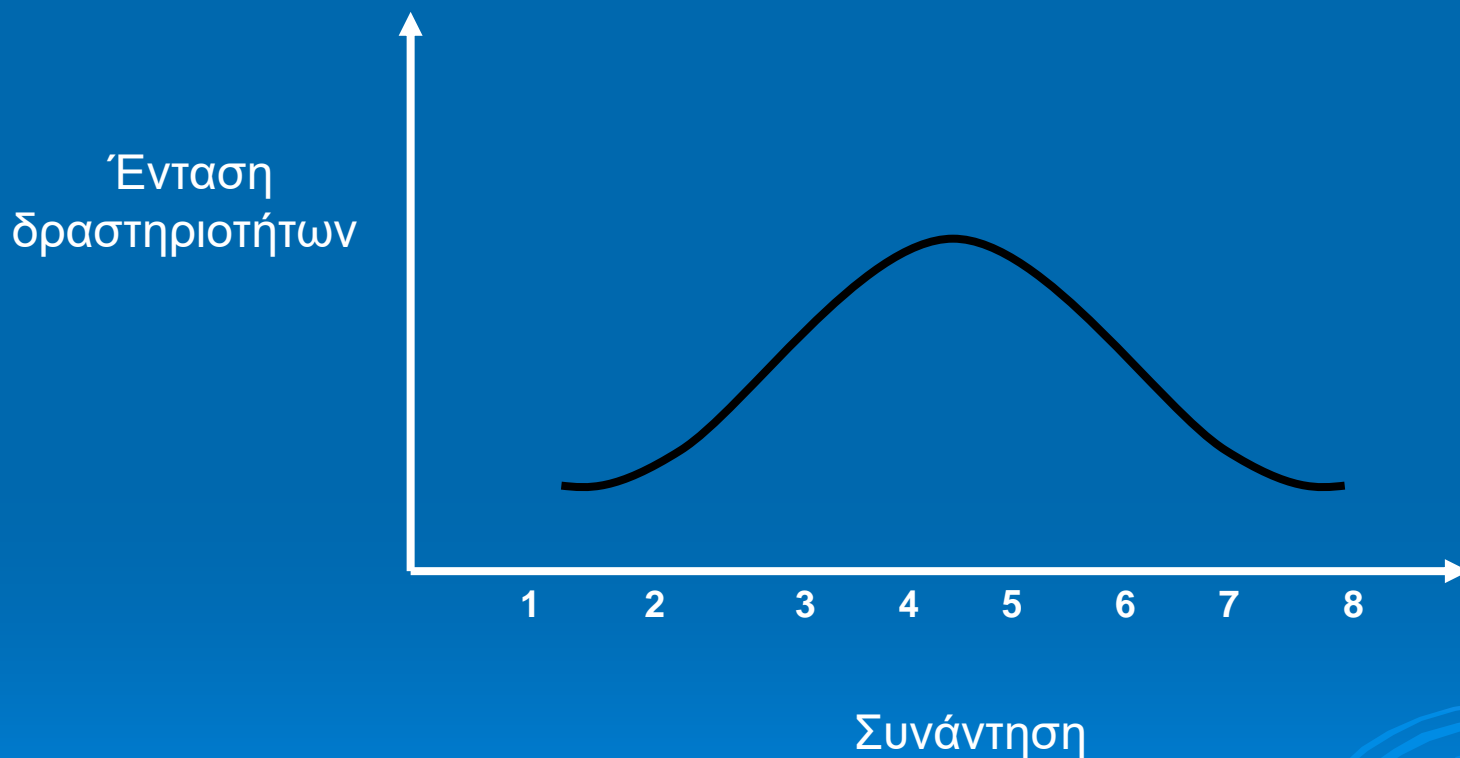
Johari
Window

«Κρυφό» τεταρτημόριο,
σκέψεις και συμπεριφορές
γνωστές στο άτομο, που
όμως προσπαθεί να τις
κρατήσει μυστικές από
τους άλλους

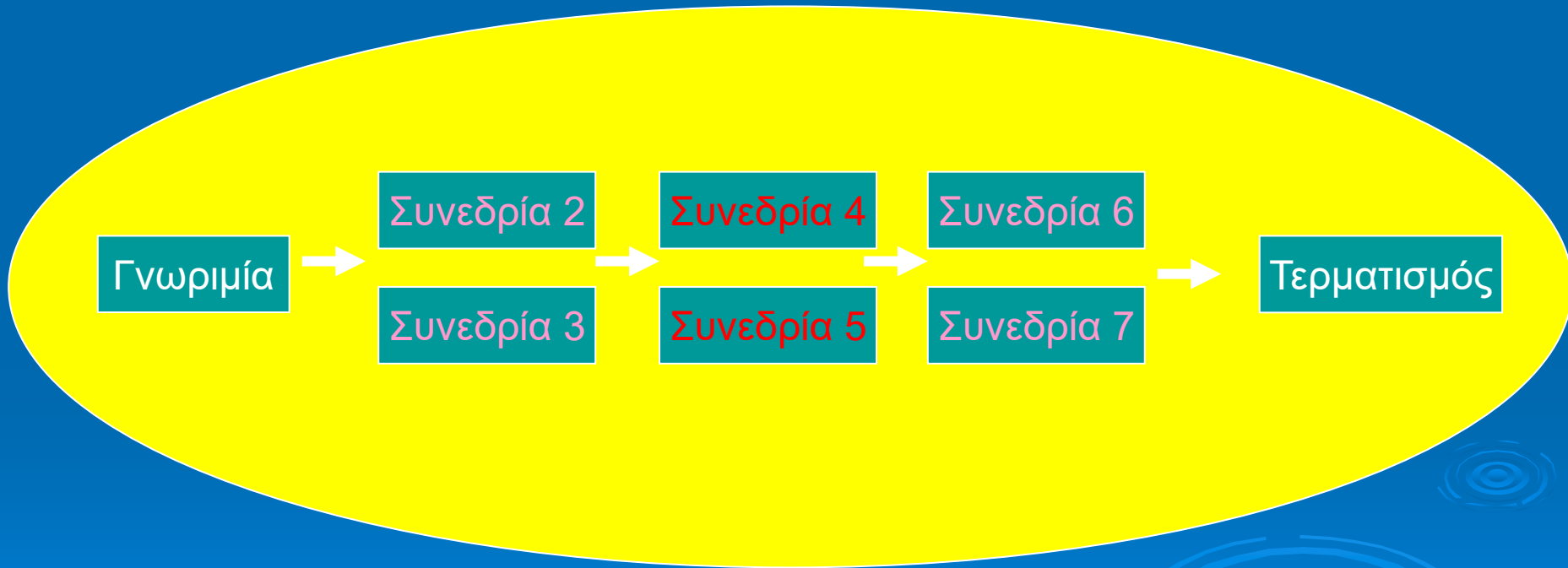
«Άγνωστο» τεταρτημόριο
σκέψεις και συμπεριφορές
άγνωστες, τόσο στο ίδιο το
άτομο όσο και στα
υπόλοιπα μέλη

Για να διευρυνθεί η αυτοαντίληψη, πρέπει ένα μέλος **να μεγαλώσει το «ανοιχτό»** τεταρτημόριο, μέσω της μεταφοράς σκέψεων και συμπεριφορών από τα υπόλοιπα.

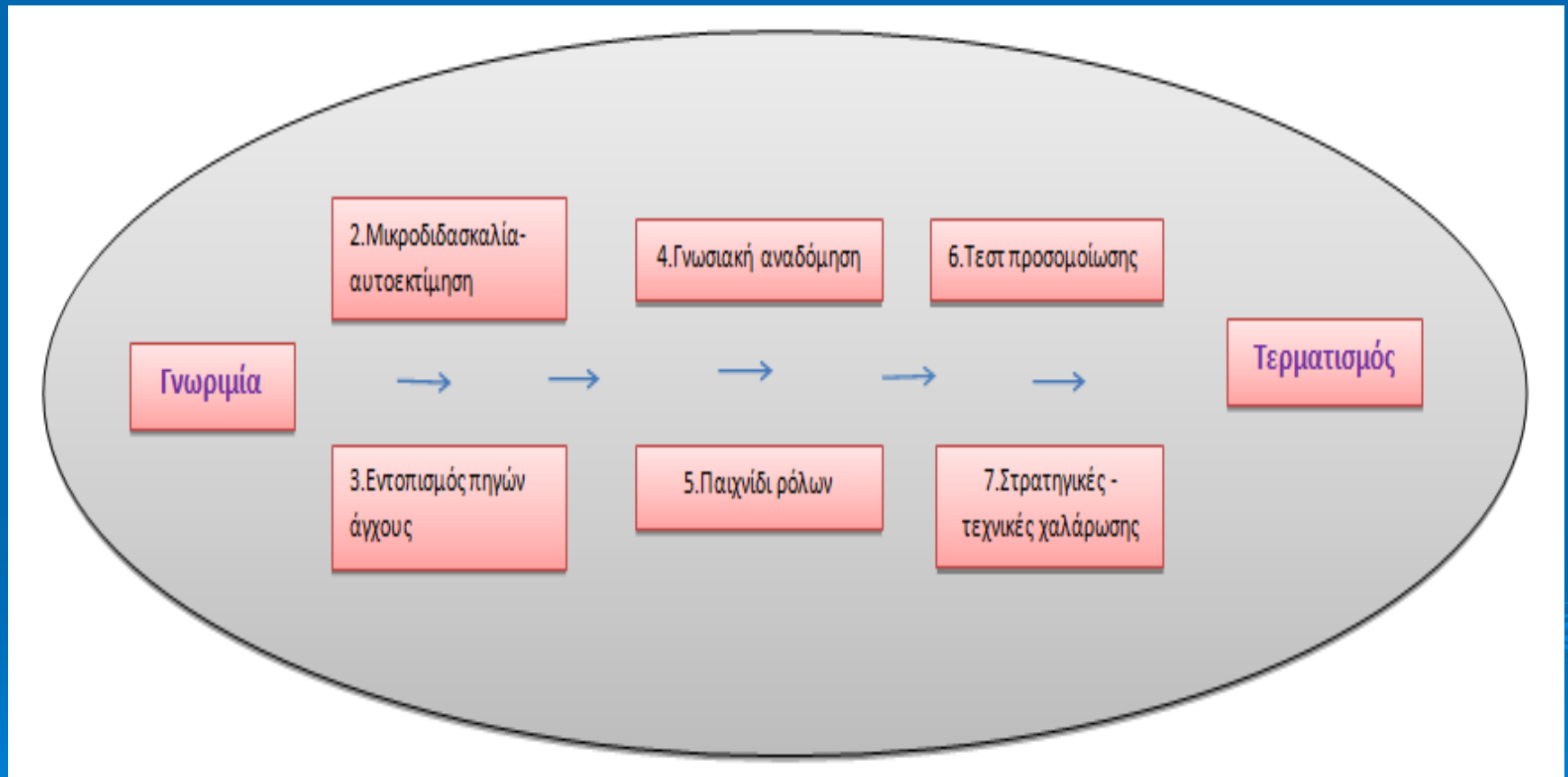
Κλιμάκωση και αποκλιμάκωση της έντασης των δραστηριοτήτων σε μια ψυχοεκπαιδευτική ομάδα οκτώ συναντήσεων

Σχεδιασμός προγράμματος Ψ/Ε ομάδας

Υπόδειγμα ψυχοεκπαιδευτικής ομάδας για τη μείωση του **άγχους εξέτασης**

Τα βήματα του σχεδιασμού της δομής μιας συνάντησης

1. Καθορισμός της θεματικής ενότητας της συγκεκριμένης συνάντησης
2. Διαμόρφωση των επιμέρους στόχων της συνάντησης
3. Επιλογή μεθόδων για την επίτευξη των στόχων
4. Επιλογή δραστηριοτήτων για κάθε μέθοδο
5. Σχεδιασμός ολόκληρης της δομής της συνάντησης

Χρησιμοποιούμενες μέθοδοι

- Στο **σύνολο της ομάδας**: τα μέλη έχουν την ευκαιρία να ακούσουν και να μοιραστούν προσωπικά τους ζητήματα, να μάθουν μέσα από την εμπειρία των άλλων, να βρουν κοινά σημεία και να νιώσουν ότι ανήκουν κάπου.
- Σε **υποομάδες**: υπάρχει μεγαλύτερος και πιο ασφαλής χώρος για ανταλλαγή ιδεών και συναισθημάτων καθώς και για να βγουν στην επιφάνεια και να δουλευτούν οι διαφορετικότητες των μελών.
- **Ομαδική εργασία**: η ομάδα καλείται να συνεργαστεί για ένα κοινό σκοπό και έτσι κάθε μέλος έχει την ευκαιρία να αναλάβει διάφορους ρόλους καθώς και να βιώσει τις επιπτώσεις της επιτυχίας και της αποτυχίας, του ανταγωνισμού και της συνεργασίας.
- Σε **δυάδες**: τα μέλη βιώνουν τις δυσκολίες και τα πλεονεκτήματα της πρόσωπο με πρόσωπο αλληλεπίδρασης.
- **Ατομικά**: τα μέλη έχουν την ευκαιρία να εστιάσουν στις προσωπικές τους σκέψεις και συναισθήματα και να ανακαλύψουν τις δικές τους δυνάμεις, τις οποίες μπορούν έπειτα να τις μοιραστούν με την ομάδα.

Δομή της κάθε συνάντησης

- Η μορφή που συνήθως παίρνει η μορφή της συνεδρίας αποτελείται από 4 μέρη:
 - (α) Το **άνοιγμα** (opening): Σύνδεση των μελών με τις εργασίες της προηγούμενης συνάντησης.
 - (β) Το **κύριο μέρος** (working): Επικέντρωση στους στόχους.
 - (γ) Τη **συζήτηση** (processing): Επεξεργασία των όσων διαδραματίστηκαν στο κύριο μέρος.
 - (δ) Το **κλείσιμο** (closing): Έμφαση στη μετάβαση έξω από την ομάδα.

Ψυχοεκπαιδευτικές Ομάδες: Εφαρμογή

- Αρχικό στάδιο: Πρώτη επαφή με τα μέλη της ομάδας και προετοιμασία για την ομαλή μετάβαση στις δραστηριότητες που θα ακολουθήσουν. Πιο συγκεκριμένα, το στάδιο αυτό περιλαμβάνει:
 - Τον καθορισμό του σκοπού και των επιμέρους στόχων.
 - Συζήτηση πάνω σε θέματα εμπιστευτικότητας.
 - Θέσπιση κανόνων.
 - Διαχείριση του άγχους.
 - Διαμόρφωση καλού κλίματος μεταξύ των μελών.
 - Ενθάρρυνση των μαθητών από τον σύμβουλο για συμμετοχή και επικοινωνία.
 - Προσπάθεια για διαμόρφωση συνοχής στην ομάδα.
 - Συζήτηση πάνω στις προσδοκίες των μαθητών.
 - Διδακτικές δραστηριότητες.
 - Ομαδικές δραστηριότητες και ενθάρρυνση της αλληλεπίδρασης μεταξύ των μελών.

Ψυχοεκπαιδευτικές Ομάδες: Εφαρμογή

- **Μεσαίο στάδιο:** Στο στάδιο αυτό πραγματοποιείται η διδασκαλία και η επεξεργασία των νέων γνώσεων και δεξιοτήτων. Πιο συγκεκριμένα το στάδιο αυτό περιλαμβάνει:
 - Παρουσίαση πληροφοριών και διδασκαλία νέων δεξιοτήτων στους μαθητές από τον σύμβουλο, για την επίτευξη των στόχων που έχουν ήδη τεθεί.
 - Αντιμετώπιση δυσκολιών, εμποδίων και προκλήσεων που μπορεί να προκύψουν κατά την διάρκεια των συναντήσεων.
 - Μικρά βήματα και συχνή παροχή ανατροφοδότησης στους μαθητές για να μπορέσουν να κάνουν γενικεύσεις και να αξιοποιήσουν τις εμπειρίες τους και εκτός ομάδας.
 - Οι δραστηριότητες στο στάδιο αυτό οφείλουν να ανταποκρίνονται στα ενδιαφέροντα των μαθητών και να είναι κατάλληλες για το αναπτυξιακό στάδιο στο οποίο βρίσκονται.
- **Τελικό στάδιο:** Στο στάδιο αυτό ολοκληρώνονται οι συναντήσεις και γίνεται μία συνολική αποτίμηση. Πιο συγκεκριμένα, το στάδιο αυτό περιλαμβάνει:
 - Σύνοψη βασικών θεμάτων που συζητήθηκαν.
 - Συζήτηση για τις νέες γνώσεις και δεξιότητες που αποκτήθηκαν και για τον τρόπο με τον οποίο μπορούν να αξιοποιηθούν και εκτός ομάδας.
 - Παροχή υποστήριξης στα μέλη που χρειάζονται περαιτέρω παρέμβαση.

Ζητήματα που αφορούν την ομαδική εργασία με παιδιά

❖ **Ανάπτυξη παρεμβάσεων** → Αξιοποίηση κατάλληλων δραστηριοτήτων και τεχνικών από την σχετική βιβλιογραφία.

➤ **Λεκτικές ή μη λεκτικές δραστηριότητες και τεχνικές;**

Ανάλογα με το αναπτυξιακό στάδιο του παιδιού :

→ **Παιδιά προσχολικής ηλικίας** → Περιορισμένες γλωσσικές ικανότητες

→ **Παιδιά άνω των 6 ετών** → Έχουν την ικανότητα να μάθουν να εκφράζονται λεκτικά.

Η πιο αποτελεσματική προσέγγιση: Συνδυασμός λεκτικών και μη λεκτικών δραστηριοτήτων και τεχνικών με τον πιο αποδοτικό τρόπο για κάθε ομάδα.

➤ Η ενεργή συμμετοχή του συντονιστή και η παροχή δομημένου πλαισίου → Μειώνει την αβεβαιότητα

➤ Οι παράγοντες που σχετίζονται με το ψυχολογικό κλίμα και τις διαπροσωπικές σχέσεις μέσα στην ομάδα είναι πολύ σημαντικοί στην εργασία με παιδιά.

→ Δραστηριότητες που προωθούν: αποδοχή, υποστήριξη, ασφάλεια και ενθάρρυνση, συντελούν στην θετική αλλαγή των μελών

Ζητήματα που αφορούν την ομαδική εργασία με παιδιά

❖ **Μέγεθος της ομάδας**

- Ο αριθμός των μελών και η διάρκεια της κάθε συνεδρίας διαφέρει ανάλογα με τον σκοπό και τον τύπο της ομάδας.
 - Όσο μικρότερη η ηλικία των μελών τόσο πιο περιορισμένο είναι το μέγεθος και η διάρκεια της ομάδας.
- Ομάδες με περισσότερα από εννέα άτομα θεωρούνται απαιτητικές ως προς τον συντονισμό τους και την ενεργό εμπλοκή όλων των μελών.
- Η διάρκεια προσοχής ενός 6χρονου παιδιού διαφέρει σημαντικά από εκείνη ενός 11χρονου.

Hill Interaction Matrix

Τι συζητιέται στην ομάδα

Ο τρόπος που συζητιέται κάτι στην ομάδα

	Θέμα Εστίαση στις διαπροσωπικές σχέσεις εκτός ομάδας	Ομάδα Εστίαση στους κανόνες, τις διαδικασίες και τους στόχους της ομάδας	Προσωπικά βαθύτερη εξερεύνηση συναισθημάτων, σκέψεων, συμπεριφορών ,κ.ά.	Σχέση έμφαση στο εδώ-και- τώρα και επικέντρωση στις ενδοομαδικές αλληλεπιδράσεις
Αποκριτικός (responsive), με σύντομες αποκρίσεις σε άμεσες ερωτήσεις				
Συμβατικός (conventional), με κοινωνική συζήτηση αλλά επιφανειακή				
Δυναμικός (assertive), με αλληλεπιδράσεις βασισμένες στις διαφωνίες				
Θεωρητικός (speculative), με πνεύμα συνεργασίας για την κατανόηση των διαπροσωπικών ζητημάτων				
Αντιπαραθετικός (confrontive), προσπάθεια διευκρίνισης, αξιολόγησης και επίλυσης θεμάτων				

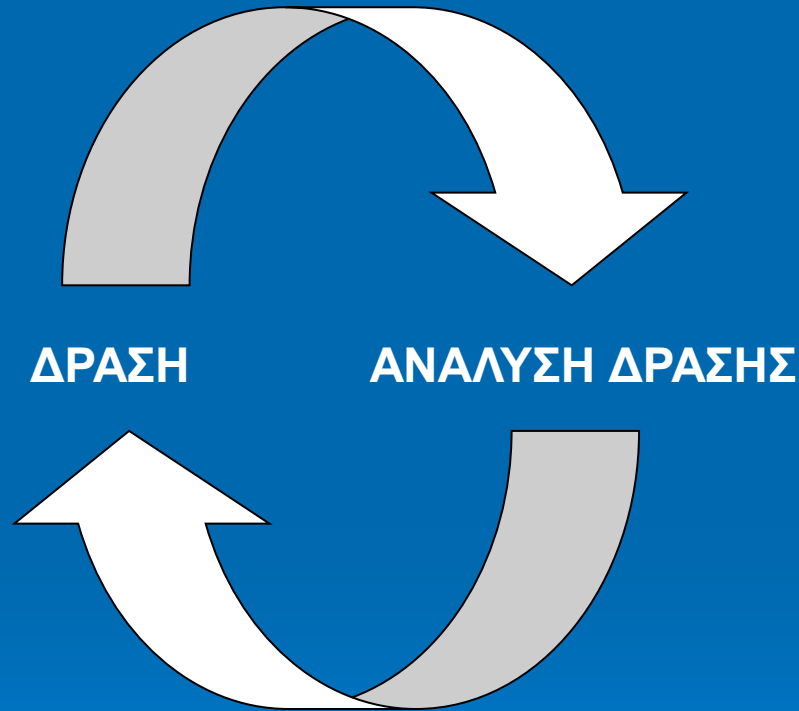
Οι ικανότητες του συντονιστή ομάδας

<i>Φροντίδα</i>	<i>Διοικητική Λειτουργία</i>	<i>Συναισθηματική Ενεργοποίηση</i>	<i>Απόδοση Νοήματος</i>
Προστασία	Προστασία	Παρακίνηση	Ερμηνεία
Διακοπή (blocking)	Διακοπή (blocking)	Παροχή προτύπου συμπεριφοράς (modeling)	Επεξεργασία
Στήριξη	Δημιουργία νορμών	Σύνδεση	
	Εστίαση	Αυτοαποκάλυψη	
		Ανατροφοδότηση (feedback)	

Δεξιότητες αποτελεσματικών συντονιστών

- Δεξιότητες εισαγωγής (**initiating**)
- Ενεργός ακρόαση (**active listening**)
- Επεξήγηση-διασαφήνιση (**clarifying**)
- Χρήση ερωτήσεων (**questioning**)
- Παροχή ανατροφοδότησης (**providing feedback**)
- Κατανόηση των συναισθημάτων (**empathizing**)
- Παρεμπόδιση-διακοπή (**blocking**)
- Σύνδεση-ανάδειξη ομοιοτήτων (**linking**)
- Σύγκρουση-αντιπαράθεση (**confronting**)
- Διδασκαλία (**instructing**)
- Μοντελοποίηση-λειτουργία ως προτύπου (**modeling**)
- Ανακεφαλαίωση (**summarizing**)
- Αξιολόγηση (**evaluating**)

Η πορεία μιας ομάδας

Οι ικανότητες του συντονιστή ομάδας

- Η σχέση των λειτουργιών αυτών με την έκβαση της ομάδας παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Συγκεκριμένα, η **φροντίδα** και η **απόδοση νοήματος** βρέθηκαν να έχουν **γραμμική σχέση** με την αποτελεσματικότητα της ομάδας. Δηλαδή, όσο περισσότερο ο συντονιστής χρησιμοποιεί συμπεριφορές φροντίδας και απόδοσης νοήματος, τόσο πιο αποτελεσματική είναι η ομάδα. Τουναντίον, η **συναισθηματική ενεργοποίηση** και η **διοικητική λειτουργία** είχαν **κωδωνοειδή σχέση** με την έκβαση της ομάδας. Αυτό σημαίνει ότι όταν ο συντονιστής παρουσίαζε υπερβολικά συχνά ή υπερβολικά σπάνια συμπεριφορές συναισθηματικής ενεργοποίησης και διοικητικής λειτουργίας, η ομάδα ήταν λιγότερο αποτελεσματική (Yalom, 2006)

Βασικά χαρακτηριστικά του συντονιστή (group leader)

- **Προσαρμοστικότητα** (adaptability)
 - *πρόβλεψη συμπεριφορών*
 - *αξιολόγηση & προτεραιότητα αναγκών*
 - *ευελιξία στην αλλαγή της κατεύθυνσης-εστίασης*
- Εμφανίζει **πολυπολιτισμική επάρκεια** (multicultural competence)
 - *γνώστης των πολιτισμικών διαφορών*
 - *κατανόηση του τρόπου που η πολιτισμική ταυτότητα των μελών επηρεάζει τη συμμετοχή τους στην ομάδα*
- Πίστη στην **ομαδική διαδικασία** (belief in the group process)
 - ☆ *ενστάλαξη ελπίδας*
 - ☆ *επεξήγηση του πώς & γιατί η ομάδα θα ωφελήσει τα μέλη [π.χ. αναφορά στους θεραπευτικούς παράγοντες]*

Τρόποι ομαδικής **συν-διευκόλυνσης**

➤ **Alternated** (εναλλασσόμενο στίλ)

- ✓ Οι συν-διευκολυντές αλλάζουν ρόλους και θέση ως προς την κατοχή της ευθύνης για μια ολόκληρη συνεδρία ή για κάποιες περιόδους εντός της συνεδρίας
- ✓ χρήσιμο στην περίπτωση ύπαρξης διαφορετικού στίλ διευκόλυνσης

➤ **Shared** («ΚΟΙΝΟ» ΣΤΙΛ)

- ✓ Και οι δύο διευκολυντές αποδέχονται να μοιράζονται την ευθύνη & τις υποχρεώσεις για κάθε συνεδρία
- ✓ αποτελεσματικό όταν γνωρίζονται, υπάρχει αλληλοσεβασμός & προηγούμενη εμπειρία συνεργασίας

➤ **Apprenticed** (στίλ μαθητείας)

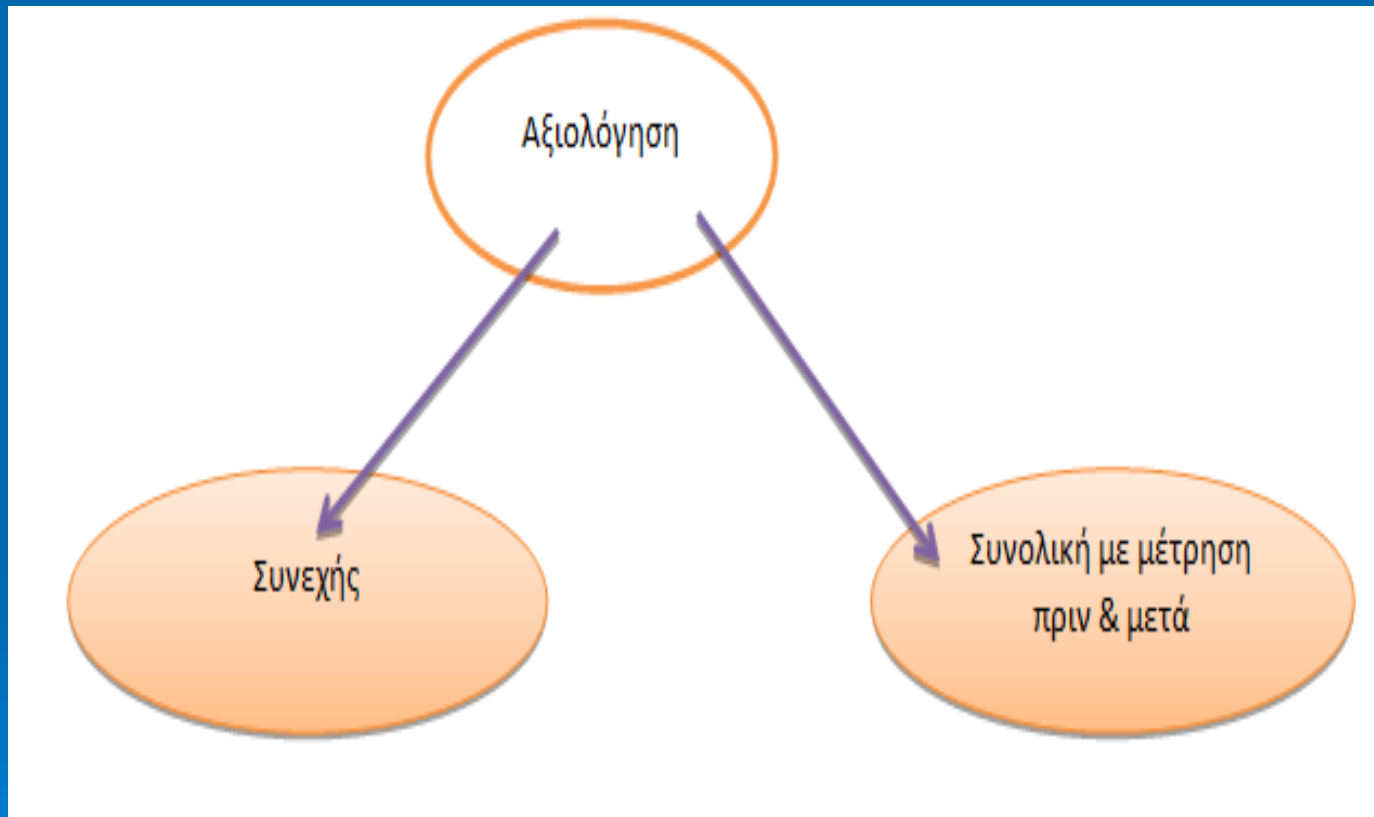
- ✓ Ένας έμπειρος leader συνεργάζεται με έναν λιγότερο έμπειρο

Προβληματικές περιπτώσεις στην ομάδα

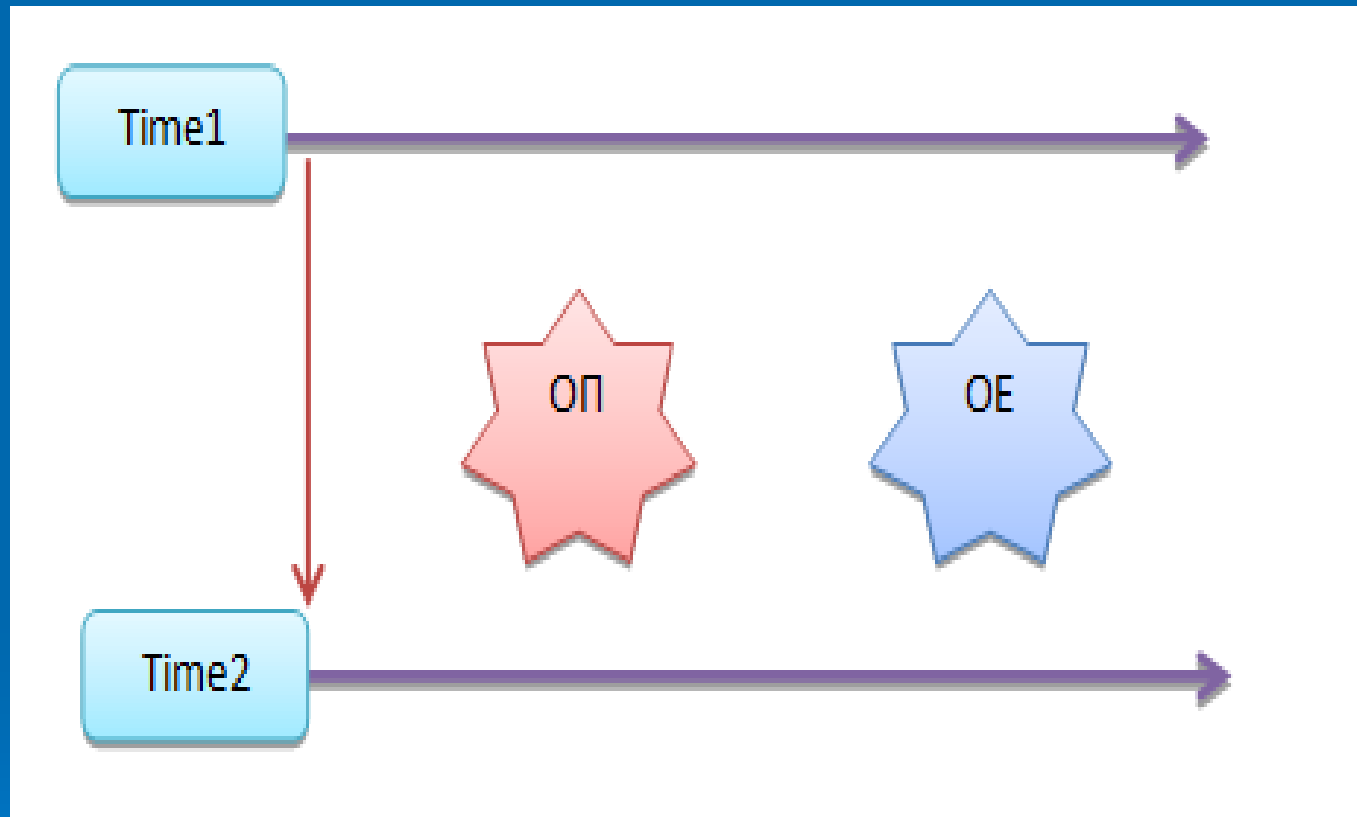
- *Παιδιά που μονοπωλούν*
- *Παιδιά που επιζητούν την προσοχή της ομάδας*
- *Παιδιά που συμμετέχουν λίγο ή καθόλου*
- *Δημιουργία υπο-ομάδων*
- *Διαφωνίες*
- *Δευτερεύουσες (ή παράπλευρες) συνομιλίες*
- *Δυσφορία ή ανησυχία της ομάδας*
- *Παιδιά που αποτυγχάνουν να μείνουν στο θέμα*
- *Παιδιά με επίμονες συμπεριφορές*

Αξιολόγηση Ψ/Ε ομάδας

- Ένας συντονιστής δε μπορεί να είναι σίγουρος για την πρόοδο της ομάδας και την επίτευξη των στόχων της, αν πρώτα δεν έχει εξασφαλίσει έναν **έγκυρο** και **αξιόπιστο** τρόπο για να αξιολογήσει την πορεία και το τελικό της αποτέλεσμα.
- Γενικά, η αξιολόγηση ενός προγράμματος ψυχοεκπαιδευτικής ομάδας για παιδιά μπορεί να γίνει με δύο τρόπους:
 - ❑ **Συνεχής αξιολόγηση**
 - ❑ **Συνολική αξιολόγηση** με μέτρηση πριν και μετά

Αξιολόγηση Ομάδας Παρέμβασης & Ομάδας Ελέγχου

Δεοντολογία (Ethical Practice)

- **Συγκατάθεση των γονέων** ανάλογα με την ηλικία των μελών και τον σκοπό της ομάδας.
- Οι γονείς → αποφασισμένοι να μάθουν για την πρόοδο των παιδιών τους στην ομάδα.
- Ο συντονιστής πρέπει να είναι ξεκάθαρος απέναντι στα μέλη για την επικοινωνία του με τους γονείς ή τους κηδεμόνες τους.
- Αν κάποιο μέλος αναγκάζεται να συμμετάσχει στην ομάδα, ο συντονιστής πρέπει να επικοινωνήσει με κάποιον κοινωνικό λειτουργό ή δικαστικό επιμελητή.
- Τα μέλη πρέπει:
 - να πληροφορηθούν για την ποσότητα και τη φύση πληροφοριών που επιτρέπεται να διαρρεύσει εκτός ομάδας
 - να λάβουν υπόψη όλους τους ενδεχόμενους κινδύνους
 - να γνωρίζουν ότι έχουν ελευθερία επιλογής στο να συμμετάσχουν ή όχι.

Αξιολόγηση Ψ/Ε ομάδας

- Η Brown (2004) προτείνει τα ακόλουθα βήματα:
 1. Διατυπώνουμε με σαφήνεια τους σκοπούς και τους στόχους της ομάδας που πρόκειται να συντονίσουμε και αποφασίζουμε πώς θα τους αξιολογήσουμε.
 2. Επιλέγουμε από το διαθέσιμο ρεπερτόριο τις στρατηγικές εκείνες που εξυπηρετούν καλύτερα τους σκοπούς της ομάδας (π.χ. ασκήσεις και δραστηριότητες, μικροδιδασκαλία) και αποφασίζουμε πώς θα τις αξιολογήσουμε.
 3. Αποσαφηνίζουμε τα προσδοκώμενα αποτελέσματα (π.χ. αλλαγές στη συμπεριφορά ή στον τρόπο σκέψης) και καταλήγουμε στον τρόπο αξιολόγησής τους.
 4. Προσδιορίζουμε τη διαδικασία με την οποία θα αξιολογήσουμε την ικανοποίηση των μελών από την ομάδα.
 5. Εντοπίζουμε τα κατάλληλα εργαλεία αξιολόγησης και μέτρησης ή κατασκευάζουμε τα αντίστοιχα δικά μας.

- Η κυρία Dean, που διδάσκει στην 6^η δημοτικού, ήθελε να έρθει πιο κοντά με τους μαθητές της, ειδικά τα κορίτσια. Ακούγοντας μια μαθήτριά της να εκφράζει παράπονο ότι δεν μπορεί να συμμετέχει στην υπάρχουσα λέσχη βιβλίου λόγω του ωραρίου της, πρότεινε στη μαθήτριά να δημιουργήσει τη δική της λέσχη βιβλίου με τις φίλες της και να συναντώνται μια φορά την εβδομάδα. Η δασκάλα θα είχε τον ρόλο της συντονίστριας.
- Η 1^η συνάντηση ξεκίνησε με την συμμετοχή 6 κοριτσιών και πήγε καλά. Όλες συζήτησαν περί αυτών που είχαν διαβάσει, ενώ κατά καιρούς η δασκάλα έπρεπε να διακόπτει τη συζήτηση καθώς κάποιες είχαν διαβάσει λιγότερα από άλλες και δεν μπορούσαν να συμμετέχουν. Στο κλείσιμο της πρώτης συνάντησης η κυρία Dean ευχαρίστησε τις κοπέλες που συμμετείχαν και τους ζήτησε να διαβάσουν μέχρι την σελίδα 200 για την επόμενη φορά. Δύο μέρες πριν την επόμενη συνάντηση τους δίνει να σκεφτούν 2 ερωτήσεις για συζήτηση κατά την επόμενη συνάντηση.
- Στη 2^η συνάντηση οι μαθήτριες πήγαν με ιδιαίτερη όρεξη κι ενδιαφέρον. Με αφορμή το βιβλίο η Dean έθεσε αρχικά ως θέμα συζήτησης το πώς έχουν αλλάξει τα πράγματα για τις γυναίκες στον 21^ο αιώνα. Με την ολοκλήρωση αυτού του θέματος η Dean ρωτάει τις μαθήτριες για τα όνειρα και τους στόχους τους στο μέλλον. Μια κοπέλα όμως προβληματίζεται και λέει «δεν ήξερα ότι θα μιλούσαμε για προσωπικά πράγματα εδώ». Μια άλλη μαθήτριά λέει «θα προτιμούσα βασικά να μιλήσουμε για προσωπικά θέματα. Ας διαβάσουμε αυτό το βιβλίο που μιλάει για αγόρια». Η Dean καθώς δεν το είχε διαβάσει είπε ότι θα το κοιτούσε πρώτα και θα τους ενημέρωνε.
- Στην 3^η συνάντηση η Dean ζητάει από τις μαθήτριες να περιγράψουν τον αγαπημένο τους χαρακτήρα. Στην απάντηση της Amanda, η Brittany αναφώνησε «πω πόσο χαζή είσαι? Όχι αυτόν...». Η δασκάλα της θυμίζει ότι για να δούμε κάτι από την οπτική γωνία του άλλου πρέπει να του κάνουμε ευγενικές ερωτήσεις. Η Kelsy όμως αποθαρρύνθηκε από αυτό και αρνήθηκε να απαντήσει ύστερα στην ερώτηση. Η δασκάλα αποφάσισε ότι πρέπει να τεθούν κάποιοι κανόνες κατά τις συναντήσεις, τους οποίους και συμφώνησε με τα παιδιά.

Η κυρία Dean, που διδάσκει στην 6^η δημοτικού, ήθελε να έρθει πιο κοντά με τους μαθητές της, ειδικά τα κορίτσια. Ακούγοντας μια μαθήτριά της να εκφράζει παράπονο ότι δεν μπορεί να συμμετέχει στην υπάρχουσα λέσχη βιβλίου λόγω του ωραρίου της, πρότεινε στη μαθήτριά να δημιουργήσει τη δική της λέσχη βιβλίου με τις φίλες της και να συναντώνται μια φορά την εβδομάδα. Η δασκάλα θα είχε τον ρόλο της συντονίστριας.

Η 1^η συνάντηση ξεκίνησε με την συμμετοχή **6 κοριτσιών** και πήγε καλά. Όλες συζήτησαν περί αυτών που είχαν διαβάσει, ενώ **κατά καιρούς η δασκάλα έπρεπε να διακόπτει τη συζήτηση καθώς κάποιες είχαν διαβάσει λιγότερα από άλλες και δεν μπορούσαν να συμμετέχουν**. Στο κλείσιμο της πρώτης συνάντησης η κυρία Dean ευχαρίστησε τις κοπέλες που συμμετείχαν και τους ζήτησε να διαβάσουν μέχρι την σελίδα 200 για την επόμενη φορά. Δύο μέρες πριν την επόμενη συνάντηση τους δίνει να σκεφτούν 2 ερωτήσεις για συζήτηση κατά την επόμενη συνάντηση.

Στη 2^η συνάντηση οι μαθήτριες πήγαν με ιδιαίτερη όρεξη κι ενδιαφέρον. Με αφορμή το βιβλίο η Dean έθεσε αρχικά ως θέμα συζήτησης το πώς έχουν αλλάξει τα πράγματα για τις γυναίκες στον 21^ο αιώνα. Με την ολοκλήρωση αυτού του θέματος η Dean ρωτάει τις μαθήτριες για τα όνειρα και τους στόχους τους στο μέλλον. **Μια κοπέλα όμως προβληματίζεται και λέει «δεν ήξερα ότι θα μιλούσαμε για προσωπικά πράγματα εδώ»**. Μια άλλη μαθήτριά λέει **«θα προτιμούσα βασικά να μιλήσουμε για προσωπικά θέματα. Ας διαβάσουμε αυτό το βιβλίο που μιλάει για αγόρια»**. Η Dean καθώς δεν το είχε διαβάσει είπε ότι θα το κοιτούσε πρώτα και θα τους ενημέρωνε.

Στην 3^η συνάντηση η Dean ζητάει από τις μαθήτριες να περιγράψουν τον αγαπημένο τους χαρακτήρα. Στην απάντηση της Amanda, η Brittany αναφώνησε «πω πόσο χαζή είσαι? Όχι αυτόν...». **Η δασκάλα της θυμίζει ότι για να δούμε κάτι από την οπτική γωνία του άλλου πρέπει να του κάνουμε ευγενικές ερωτήσεις**. Η Kelsy όμως αποθαρρύνθηκε από αυτό και αρνήθηκε να απαντήσει ύστερα στην ερώτηση. **Η δασκάλα αποφάσισε ότι πρέπει να τεθούν κάποιοι κανόνες κατά τις συναντήσεις, τους οποίους και συμφώνησε με τα παιδιά**.

1) Προσδιορισμός των προϋποθέσεων συμμετοχής.

2) Ακριβής προσδιορισμός των στόχων της ομάδας.

3) Επίτευξη ισορροπίας μεταξύ της διαδικασίας και του περιεχομένου.

4) Καθιέρωση της δομής και των κανόνων μιας ομάδας.

Ομαδική εργασία με εφήβους

Η **εφηβεία** είναι μία περίοδος:

- Αλλαγής και αβεβαιότητας
- Προσπάθειας για διαμόρφωση ταυτότητας του εφήβου και συστήματος αξιών
- Μοναξιάς και απομόνωσης
- Ευθυνών, προσδοκιών, άγχους
- Μεγάλων αντιθέσεων: Προσπάθεια για ανεξαρτητοποίηση και ταυτόχρονη ανάγκη για ασφάλεια και συντροφικότητα.
- Σημαντικής επιρροής από τον περίγυρο των ομηλίκων.

Για τους παραπάνω λόγους η ομαδική εργασία **ενδείκνυται** για εφήβους. Η ομαδική συμβουλευτική τους επιτρέπει να:

- Εκφράζουν τα συναισθήματά τους
- Δοκιμάζουν τα όριά τους με ασφάλεια
- Τους βοηθάει στη μετάβαση από την παιδική ηλικία στην εφηβεία.

Θέματα που περιλαμβάνονται στην ομαδική εργασία με εφήβους: αυτοεκτίμηση, διαχείριση άγχους, κοινωνικές δεξιότητες, αυτοπεποίθηση, πένθος, εθισμοί.

Ειδικά ζητήματα στην ομαδική εργασία με εφήβους

❖ Συμμετοχή και Αντίσταση

- Οι έφηβοι (αλλά και τα παιδιά) λειτουργούν καλύτερα όταν η ομάδα είναι δομημένη.
- Ωστόσο ο συντονιστής μπορεί να έρθει αντιμέτωπος με μέλη που αντιστέκονται στην ομάδα.
- Τα μέλη μπορεί να εμφανίσουν κι άλλες ακατάλληλες συμπεριφορές στο πλαίσιο της:
- Εντοπισμός από τον συντονιστή των κινήτρων που βρίσκονται στη βάση αυτών των δύσκολων συμπεριφορών και αποτελεσματική αντιμετώπισή τους.
- Διαμόρφωση νέων συμπεριφορών από τον συντονιστή → Αξιοποίηση της αντίστασης και άλλων προβληματικών συμπεριφορών ως ευκαιριών μάθησης μέσα στην ομάδα → Τα μέλη ωφελούνται παρατηρώντας την κατάλληλη διαχείρισή τους από τον συντονιστή και έτσι αυξάνεται το επίπεδο εμπιστοσύνης προς αυτόν.
- Ταυτόχρονα οι "υγιείς" και ορθές συμπεριφορές γίνονται παράδειγμα προς μίμηση → ανύψωση του αισθήματος ασφάλειας .

Ειδικά ζητήματα στην ομαδική εργασία με εφήβους

❖ Διαχείριση προβληματικών συμπεριφορών

- Ενεργητικός ρόλος συντονιστή στην ομάδα: σταθερός στις απόψεις του αντιμετωπίζοντας τις ακατάλληλες συμπεριφορές που υπερβαίνουν τα όρια της ομάδας.
- Ο συντονιστής δεν πρέπει να ξεχνά τον ρόλο του και να αφομοιώνεται από τους εφήβους.
- Υποστηρικτικό και υγιές περιβάλλον για τα μέλη.
- Η πίεση των ομηλίκων είναι ισχυρή στην εφηβεία → ο συντονιστής οφείλει να είναι σε εγρήγορση → για την αποφυγή ακατάλληλων συμπεριφορών και τη διαμόρφωση νέων συμπεριφορών πιο υποστηρικτικών και παραγωγικών.
- Πρόληψη προβληματικών συμπεριφορών μέσω της προσεκτικής επιλογής των μελών.

Ειδικά θέματα ομαδικής εργασίας στο σχολείο

Ομαδική εργασία με **Παιδιά Αλκοολικών Γονέων**

- ❑ Περίπου το 10% των παιδιών στις ΗΠΑ ζουν με τουλάχιστον έναν αλκοολικό γονέα.
- ❑ Τα παιδιά των αλκοολικών:
 - Βιώνουν ένταση σε καθημερινή βάση → Η πιο κοινή πηγή έντονου άγχους
 - Οι οικογενειακές συγκρούσεις και η αβεβαιότητά τους για τον αν θα διατηρηθεί η οικογένεια ενωμένη → Βασική ανησυχία τους
 - Πολύ πιθανό να είναι θύματα σωματικής και σεξουαλικής κακοποίησης και παραμέλησης.
 - Οι συναισθηματικές τους ανάγκες παραμελούνται.
 - Συχνά συμπεριφέρονται σαν μικρομέγαλοι και αναγκάζονται να φροντίζουν τα μικρότερα αδέρφια τους ή και τους γονείς τους.
 - Η άρνηση, η διαστρέβλωση και η αποσιώπηση αποτελούν γνωρίσματα αυτών των οικογενειών με απώτερο σκοπό τη διατήρηση του οικογενειακού «μυστικού».

Μοντέλο για Ψυχοεκπαιδευτικές Ομάδες: «Επιτυγχάνοντας Καθημερινά»

- Το συγκεκριμένο μοντέλο (*Achieving Success Everyday – Sam Steen*) για ψυχοεκπαιδευτικές ομάδες, εστιάζει τόσο στην ακαδημαϊκή όσο και στην προσωπική/κοινωνική ανάπτυξη των μαθητών. Υιοθετεί στρατηγικές που προωθούν εξίσου τα παραπάνω και διακρίνεται σε 6 φάσεις.

1^η Φάση: Αξιολόγηση.

- Ο σύμβουλος αξιοποιεί δεδομένα από το σχολείο, τους γονείς και τους ίδιους τους μαθητές για να διαπιστώσει τις δυνατότητες και τις δυσκολίες που έχει κάθε μαθητής. Η φάση αυτή είναι σημαντική για την επιλογή των μαθητών που έχουν την μεγαλύτερη ανάγκη για συμμετοχή στις ομάδες και τον καθορισμό των στόχων. Ακόμα, οι πληροφορίες που συλλέγονται αξιοποιούνται για την παρακολούθηση της προόδου των μαθητών.

2^η Φάση: Ανασκόπηση.

- Σε αυτή την φάση γίνεται αναφορά στους στόχους, τους κανόνες και τα ζητήματα εμπιστευτικότητας. Ακόμη, μπορεί να συζητηθούν ομοιότητες μεταξύ των μελών της ομάδας.

Μοντέλο για Ψυχοεκπαιδευτικές Ομάδες: «Επιτυγχάνοντας Καθημερινά»

3^η Φάση: Γνωριμία.

- Στο συγκεκριμένο στάδιο, ο σύμβουλος επιχειρεί να δημιουργήσει συνδέσεις μεταξύ των μαθητών για την επίτευξη συνοχής στην ομάδα. Ενθαρρύνει τους μαθητές να συμμετέχουν και να αλληλεπιδρούν μεταξύ τους.

4^η Φάση: Πρόκληση.

- Ο σύμβουλος διδάσκει στα μέλη δημιουργικούς τρόπους για να εντοπίζουν και να αντιμετωπίζουν συμπεριφορές - στον εαυτό τους αλλά και στους άλλους - που δεν τους αρέσουν. Επίσης, τους εξηγεί πώς να παρέχουν ανατροφοδότηση στα υπόλοιπα μέλη και να αντιμετωπίζουν τα σχόλια που δέχονται.

5^η Φάση: Ενδυνάμωση.

- Σε αυτό το στάδιο πραγματοποιείται η μετάδοση γνώσεων, στρατηγικών και δεξιοτήτων που χρειάζονται οι μαθητές για να αντεπεξέλθουν σε ακαδημαϊκό και προσωπικό επίπεδο.

6^η Φάση: Υποστήριξη.

- Γίνεται συζήτηση πάνω στον βαθμό επίτευξης των στόχων, στην αποδοχή της διαφορετικότητας και τον σεβασμό που αναπτύχθηκε μεταξύ των μελών της ομάδας, καθώς και στον τρόπο με τον οποίο οι νέες γνώσεις και δεξιότητες μπορούν να αξιοποιηθούν και εκτός ομάδας.

**KEEP
CALM
AND SEE YOUR
SCHOOL
COUNSELOR**